

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2023/11/kuluncsics-reka-mate-andras-a-tankonyv-kozkincs-14-03-12/>

Kuluncsics Réka – Máté András

„A tankönyv közkincs”

Beszámoló a Mathias Corvinus Collegium Történelemtanítás csatateri: tankönyvek című pódiumbeszélgetéséről

2023. június 14-én a Mathias Corvinus Collegium Tanuláskutató Intézete által szervezett pódiumbeszélgetésen a történelemtanítás egyik kulcsfontosságú kérdése, a tankönyvek ügye került górcső alá. A témát **dr. Nánay Mihály**, a Rubicon Intézet tudományos főmunkatársa, a Történelemoktatók Szakmai Egyesületének elnöke és az Oktatási Hivatal tananyagfejlesztője, valamint **dr. Kovács Örs**, az MCC vezető oktatója, a Történelemoktatók Szakmai Egyesületének gimnáziumi tagozatvezetője és a Szent Imre Katolikus Tankönyvcsalád történelemtankönyveinek főszerkesztője járták körül. A beszélgetés moderátora **Fodor Richárd**, a Tanuláskutató Intézet kutatásvezetője volt.

Dr. Nánay Mihály

Dr. Kovács Örs

Fodor Richárd

Kuluncsics Réka – Máté András: „A tankönyv közkinccs”

Beszámoló a Mathias Corvinus Collegium Történelemtanítás csataterei: tankönyvek című pódiumbeszélgetéséről

A meghívott vendégek egyik alapállítása volt, hogy a történelemtankönyvek különösen nagy figyelmet élveznek a köznevelésben használt tananyagok között. Ennek egyik okaként Nánay Mihály azt említette, hogy általában egy-egy közösség öndefiníciós dokumentumaként szolgálnak, hiszen még a történészi szakmunkáknál is szemléletesebben kifejezik, hogyan tekint önmagára az adott nemzet. Ezzel összefüggésben Kovács Örs rávilágított, hogy a történelem mindenkit foglalkoztat, mindenkinek van róla véleménye, épp ezért a történelemtankönyvekhez sűrűbben fordulnak az iskola elvégzése után is, mint például a matematika- vagy fizikatankönyvekhez. Kovács Örs hangsúlyozta azonban azt is, hogy a tankönyvek kiemelt szerepe ellenére a tanórán a tanáré kell hogy maradjon a főszerep, hiszen ő közvetíti a benne található tényanyagot a diákoknak.

Lévén mindketten tananyagfejlesztők és tankönyvszerkesztők, a szakértők beszámoltak a tankönyvkészítés lépéseiről és kihívásairól is. Míg Nánay Mihály az Oktatási Hivatal által kiadott, előzményekkel rendelkező és azokra építő tankönyvsorozatok egyikén dolgozott, addig Kovács Örs speciális helyzetben volt a Szent Imre-történelemtankönyvek főszerkesztőjeként, hiszen a katolikus tankönyvcsalád gyakorlatilag a nulláról indulhatott a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia megbízásából. Mindkét esetben lehetőséget, ám egyben nehézséget is jelentett a 2020-as Nemzeti alaptanterv által végrehajtott tananyagcsökkentés, hiszen folyamatosan mérlegelni kellett, hogy melyik anyagrész kerüljön be, illetve maradjon ki. A készülő tankönyveknek eközben nemcsak a történész szakma magas elvárásainak, hanem a bonyolult tördelési szabályoknak is meg kellett felelnie.

Fodor Richárd a készülő tankönyvsorozatok újításairól is kérdezte beszélgetőpartnereit. Kovács Örs hangsúlyozta, hogy a tankönyvszerkesztésnél organikus fejlesztésre törekedtek, hiszen minden, a rendszerváltás óta megjelent tankönyvcsaládban lehet megőrzésre méltó elemet találni. Példaként hozta fel erre a forrásközpontú megközelítést, amely a kétezres évek közepén kezdett elterjedni a magyar történelemtankönyvekben. Bár ennek kizárólagos alkalmazását nem tartották célravezetőnek, a törzsszöveg mellett elhelyezett rövid forrásokon kívül külön oldalon szerepelnek a leckék végén az úgynevezett „történelmi kis színesek”, azaz a tanult korszakról szerzett ismereteket gazdagító, kiegészítő források.

Kovács Örs kiemelte továbbá azt a – külső előírásoknak köszönhető – újítást is, hogy míg a magyar történelmet továbbra is kronologikusan dolgozzák fel a diákok, addig az egyetemes történelem egyes témaköreit tematikus egységekbe szervezte az új alaptanterv. Azt a jelenséget, hogy ennek a változásnak köszönhetően két párhuzamos megközelítésmóddal találkozhatnak a tanulók, mindkét vendég pozitívan ítélte meg. Nánay Mihály felhívta a figyelmet arra, hogy bizonyos témaköröknél kifejezetten üdvös volt a jelenségalapú megközelítésre való váltás – lásd például a monoteista vallások tárgyalását. Emellett kitért az általános iskolai történelemtankönyv-sorozatokra is, amelyekben egyes helyszíneken keresztül az adott korszak életmódjának bemutatására nyílik lehetőség – például Pannonhalmánál a középkori szerzetesközösségek működése, Temesvárnál pedig a 18. századi Magyarország fő kérdései ismerhetők meg alaposabban.

Az egymásnak ellentmondó történelmi nézőpontok bemutatásáról szólva Kovács Örs elmondta, hogy véleménye szerint erre a tankönyv nem alkalmas, az nem egy „vitafolyóirat”. A történész szakmának kell vitákat folytatnia, előállnia új elméletekkel, ezen mélységekre

Kuluncsics Réka – Máté András: „A tankönyv közkinccs”

Beszámoló a Mathias Corvinus Collegium Történelemtanítás csataterei: tankönyvek című pódiumbeszélgetéséről

viszont szerinte a diákoknak nincs szüksége, mivel csak kis százalékuk elkötelezett a történelem iránt, illetve még kisebb százalékuk foglalkozik majd történelemmel felnőttként.

Amire viszont alkalmasnak tartja a tankönyvet az az, hogy egyes témáknál kimondja, „erről nem tudunk eleget”, feltételezéseket jeleníthet meg, néhány elméletet felvillanthat, de fontos, hogy állásfoglalás nélkül. Véleménye szerint jó, ha kiegészítésként be tudjuk mutatni ezeket a kérdéseket, a lényeg, hogy a diákok tudjanak gondolkodni róluk a tanár segítségével. Kovács szerint egy tankönyvnek nem kell kimondania az egyetlen helyes megfejtést, viszont valaminek szerepelnie kell a könyvben, még a vitatott vagy érzékeny témáknál is, de ezzel az olvasónak is tisztában kell lennie.

Nánay Mihály megerősítette, lényeges, hogy állítsunk valamit, majd kifejtette, hogy nehéz releváns történelmi vitákat szervezni középiskolában. Szerinte az alapvető probléma az, hogy egyszerre kellene szakmai szinten tökéletesen megjeleníteni, miközben kötelezettségük, hogy „alkalmazott történelmet” tanítsanak, vagyis valamilyen céllal oktatják a történelmet, például az érvelés tanítása egy Széchenyi-Kossuth vita bemutatásánál.

Szóba került, hogy mindkét tankönyvsorozat könyvei elérhetőek digitálisan (nkp.hu, kattan.hu), ezek kapcsán kérdezték az előadókat a digitális felületek hatásairól, lehetőségeiről. Nánay Mihály úgy tapasztalta, alapvetően pozitívek a visszajelzések. Előnye a digitális tankönyvnek, hogy rugalmas, továbbfejleszhető, más intézmények munkáit is bele lehet tenni (Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Hadtörténelmi Intézet stb.). Ezzel viszont szerinte a bőség zavara jelentkezik, amin a tanárnak kell a diákokat átvezetni, neki kell kiemelnie azt, amire szükség van.

A témában Kovács Örs hozzátette, jobb, ha egy tankönyv digitális felület nélkül meg se jelenik, tapasztalata szerint a diákok már inkább a telefonjukon nézve használják a tankönyvet – amit ő nem tart gondnak -, ezzel egy plusz lehetőség jelenik meg, amit ki lehet használni a tananyagok fejlesztéséhez. Kiemelte, hogy a papíralapú párjához képest több tartalommal rendelkezik a digitális tankönyv.

Ezután mindketten a saját tankönyvsorozatukhoz készült digitális feladatgyűjteményeket, segédeszközöket említették meg, majd Nánay Mihály kifejtette, hogy még mindig nagyon sokan készülnek az érettségire papír alapú könyvekkel, szövegkiemelőkkel, illetve, hogy az interneten való munkavégzés vagy tanulás sokszor széttartóvá válik, szemben a lehatároltabb könyvekkel.

Amennyiben kötöttségtől mentesen készíthetnének tankönyveket, akkor mindketten úgy gondolják, hogy nagyobb hangsúlyt fektetnének a tantermen kívüli, történelmi helyszíneken folytatott vizsgálódásra, mint a Nemzeti Emlékhelyek látogatása, amivel a tananyagot is érthetőbbé lehet tenni, valamint könnyebben átadható lenne, hogy miért is tanítunk történelmet. Arra a nézői felvetésre, hogy interdiszciplinárisan mennyire valósítható meg a történelemtanítás, Kovács Örs a franciaországi példát hozta, ahol a történelmet és a földrajzot közösen oktatják, és ugyan szerinte érdemes kísérletezni, jelenleg nagyobb gondok vannak az oktatásban, minthogy rendszerszintű változásokon lehessen gondolkodni. A rendezvény végén Nánay Mihály szintén megerősítette, hogy jónak tartja a jelenség alapú történelemtanítást, mivel szerinte autentikusabb módon közelíti meg a tanítást.

Kuluncsics Réka – Máté András: „A tankönyv közkinccs”

Beszámoló a Mathias Corvinus Collegium Történelemtanítás csataterei: tankönyvek című pódiumbeszélgetéséről

A beszélgetés során a közönség tehát elsőkézből kaphatott betekintést a tankönyvírás és -szerkesztés folyamatába, beleértve ebbe az alaptanternak és a kerettanternak való megfelelés nehézségeit, a digitális tananyagfejlesztést és más szakmai kihívásokat. Az elhangzottak a történelemdidaktika mai diskurzusai tekintetében¹ is elgondolkodtatók lehetnek, hiszen míg a korszerű technológiák használatára, az internetes tanulás elősegítésére vonatkozó igényt mindkét sorozat teljesíti, addig más elvárások kevésbé tűnnek hangsúlyosnak a tárgyalt tankönyvekben.

Nem kerültek szóba például a történelmi gondolkodás tankönyvi fejlesztésének lehetőségei, és ugyan a párhuzamos történelmi nézőpontokra röviden kitértek, a kritikus gondolkodásra való nevelés különböző módszereiről nem beszéltek. A hallgatóságban maradhatott kérdés afelől is, miért a klasszikus szerkezet dominált mindkét tankönyvcsaládnál, és miért nem történt komolyabb elmozdulás egy alternatívabban felépülő tankönyv irányába, leszámítva a katolikus tankönyvek forrásokkal foglalkozó részeit. Talán a rendelkezésre álló idő szűkösségével is magyarázható, hogy a tankönyvszerzők a történelemtanítás tudományos kereteit kevésbé tárgyalták. Összességében azonban a beszélgetés már azzal is betöltötte célját, hogy rövid idő alatt viszonylag átfogó képet adott a tankönyvkészítésről, az említett hiányosságok pedig minden kétséget kizáróan egy kiterjedtebb szakmai diskurzus tárgyát képezik majd.

JEGYZETEK

¹ Lásd többek között: KOJANITZ László (2014): Az újgenerációs tankönyvek fejlesztésének koncepcionális háttere. *Új Pedagógiai Szemle*, 64. évf. 5–6. sz. 45-67.